

La marieta (*Coccinella septempunctata*) (ALDC, VII, 1546. La marieta)

La *marieta* és un 'insecte coleòpter, de cos arrodonit i globulós, i èlitres vermells amb set puntets negres; *Coccinella septempunctata*'; *coccinella* és el nom que li donà Linné (1740), format sobre el llat. imperial COCCINUS 'escarlata' (← gr.). La lexicogènesi afecta: 1) antropònims; 2) noms d'altres insectes; 3) altres animals; 4) idea de 'graciós, bonic, gentil; afalac'; 5) alimentació; 6) referència religiosa. Gran part dels significants estan en relació, com veurem, amb cançonetes o fórmules infantils, que els nens canten o reciten posant-se l'insecte al palmell de la mà.

1) La referència a noms de persona (també de sants, com veurem) és molt freqüent. *Marieta*, dim. de *Maria* 92; *volamaria* 14, en relació amb la cançoneta: "Vola, Maria, t'ensenyaré el camí del cel" (*maria-rosa* 165 n'és un compost, com *maripia* 127; *mariquita* [← cast.]); *volamarieta* 55; *marieta vola* 81, *marieta vola vola* 24, 76 (pl. *marietes voles voles* 24; "Marieta / vola vola / que avui plaurà / marieta / vola vola / que demà no podràs volar" 103; "Marieta / vola / vola / tu que portes camisola", "Marieta / puja al cel / que et daran un plat de mel" 60), *marieta de Sant Joan* 57 (*mariol-lo* 74, pròpiament 'camisa', podia ser-ne una adaptació festiva); *margarideta*, dim. de *margarida* 34, 44 (← MARGARITA), var. *margrideta* 6, *margrideta del Bon Déu* 13, amb síncope de la vocal neutra, com el cat. col·loquial *Tresa* 'Teresa', *Grau* 'Guerau'; *catrineta* 11, dim. de *Caterina* (← CATHERINA; cf. fr. *Catherinette*); *santatresa* 58 (← cast. *Santa Teresa de Jesús*), *teresita* 189, amb suf. dim. cast.; *marteta* 134, dim. de *Marta* (← llat. bíblic MARTHA); *ramonet* 102, dim. de *Ramon* (← germ. RAGINMUND), també nom de la cuereta i d'un escarabat.

2) L'analogia amb altres animalons ha provocat el trascolament dels seus noms: *cuqueta*, dim. de *cuca* (f. de *cuc*, d'origen expressiu), *cuca de Sant Joan* 105, *cuqueta d'Aragó* (canten: "Cuqueta d'Aragó, / on m'hi casaré jo / a Catalunya o a Aragó?" 93), *cuqueta de Sant Anton* 94 (cançó: "Cuqueta de Sant Anton, / amostra-me el camino del cielo / que jo t'amostrearé el camino del món"), *cuqueta de Nostre Senyor* 106/*cuqueta de Nostre Sinyor* 107, 108, 113, 120, amb pas de [e] > [i] per assimilació a la palatal (vers de la cançó: "Vola vola cap al cel" 107), *cuqueta Mon[θ]ón* 100 ("Cuqueta Mon[θ]ón / al[θ]a las alas / i vete con Dios"), *cuqueta del cielo* 87; *escarabat de la queraila* 169, 171, 172 (*escarabat* < llat. itàlic *SCARAFIAIOS, de la *queraila* 'patata' [← cast. *criadilla*], perquè freqüenta les patateres); var.: dim. *escarabató* 66, 121/*escarbató* 64, 97, *escaraba[χ]o* 163 (← cast. *escarabajo*); *palometa voladora* 149, *palometa de la puó* 135 (*palometa*, dim. de *paloma* 'papalló', veg. mapa 1003; *puó* < *pugó* < *pulgó* [← *PULICONE], per caiguda de la -g- intervocàlica, amb canvi de gènere per haver relacionat el mot amb *puor* < *pudor*), perquè la marieta parasita els pugons dels brots tendres de les plantes (cf. Vilarrúbia, 1989: 263-264), veg. semblantment *cucaraxa del polegó* 118, on aquest mot es manté proper a l'ètim *PULICONE; *xinxa* 83 (← CÍMICE), pel color vermell dels dos animalons, pròpiament 'insecte que xucla la sang', amb el dim. i un determinant que la diferencia de la xinxà, *xinxeta borda* 84; *sastre* 90 (← SARTÖRE), des del significat de 'libèl·lula'.

3) De vegades l'analogia té lloc amb noms d'altres animals: *bovet del Bon Jesús* 77, dim. de *bou* (← BÖVE); *porquet de Sant Antoni* 169, dim. de *porc* (← PÖRCUS), en ambdós casos potser per la referència a les figures del pessebre (per als determinants, cf. punt 6); *sapo patatero* 'calàpet de la patata' 166 (← cast.).

4) La idea de 'graciós, petit, bell' és present en *polit* 141 (← POLITU), passat de 'polit, net' a 'endreçat; bell', amb el dim. *polidó* 145; *senyoreta* 7, dim. de *senyora*, f. de *senyor* (← SENIORE,

comparatiu de SENEX 'ancià'); *fobiol* 73, *fobiol pintat* 75 (*fobiol* < *flabiol* < llat. vg. *FLABIOLUM, der. de FLARE 'bufar'; *pintat*, part. de *pintar* [← llat. vg. *PINCTARE]), pels forats de l'instrument potser equiparats a les pigues i pels colors elegants de la marieta; *gallineta*, dim. de *gallina* (← GALLĪNA), dit també de la 'cuereta', amb un dim. que li dona un matis de 'graciosa' (cf. oc. *galineto*), completada amb determinants: *gallineta voladora* 159; *gallineta de Nostre Senyor* 117 (oc. *pouleto de Nostre Senhe*); *gallineta cega* 170, 174-176, 178, 179, 181, 184-186 (*cega* < CAECA) ("Gallineta cega / puja-te'n al cel / i menjaràs coquetes amb mel" 185, "Gallineta cega / puja-te'n al cel / i voràs a ton tio Miquel" 181); *gallineta cegueta* 173, amb dim. ("Gallineta cegueta / pega un volet / i voràs a ta mare morteta"); *gallineta ciega* 187 (← cast.) ("Gallineta ciega / vé's al cel i voràs a Sant Miquel" 177); *poriol* 70-72, 82, dissimilació de *poliol* 50, que, segons el DECat, procediria de *papallol*/*parpallol*, modificació de *parpalló* (← llat. PAPILĪONE), amb la var. *poporiol* 80, reduïda per haplogia a *poriol*; *poriol* 79, amb centralització de [o] > [ə] (cf. Veny, 1999 c); *boriol* i, amb vibrant, *borriol* 143, 148, 151, 167 ("Borriol garrit / ensenya'm lo teu xic" 151), *borriol* 156, 160, dim.; *juriol* 85, 147 seria una homonimització de *poriol*/*boriol* amb el nom del mes (cf. també Corbera, 2000), com *oriol* (Gomis, 2014: 424) ho seria amb el nom de l'ocell; la var. oc. *parpalholo* 'marieta' (Mistral) reforçaria la interpretació de Coromines; *balleric* 67, der. de *ballar* (← BALLARE), perquè emprèn el vol quan els infants hi juguen.

5) Els brots tendres de vegetals que freqüenta la marieta a la recerca dels pugons poden explicar mots com *pastoreta* 125, 136, 152, dim. de *pastora*, f. de *pastor* (← PASTOR, PASTÖREM), amb el qual podria estar relacionat *bovet del Bon Jesús* 77 (cf. punt 3); *papapoll* 9, pron. [papəp'ulɫ], compost del present d'indicatiu de *papar* (← PAPPARE 'menjar') i *poll* (← llat. vg. PEDŪCŪLUS) entès com a 'pugó', el seu menjar preferit.

6) Les cançons infantils demanen sovint a la marieta que li ensenyi el camí d'anar al cel; per això no ha d'estranyar la referència en els significants a invocacions religioses, que hem vist anteriorment com a determinant d'un nucli: *gallineta de Nostre Senyor* 117, *cuca de Sant Joan* 105, *margrideta del Bon Déu* 13, *bovet del Bon Jesús* 77, *porquet de Sant Antoni* 169. L'afectivitat que traspua el nostre insecte juntament amb el seu escàs volum, partícips del cosmos dels infants, ha generat nombrosos noms dim. (*marieta*, *gallineta*, *cuqueta*, *ramonet*, *marteta*, *borriol*, etc.); a més, els jocs dels infants i els versos que li reciten es nodreixen de referències religioses (*Nostre Senyor*, *Sant Antoni*, etc.) que tenen paral·lels en altres llengües (and. *sanantón*, arag. *cuca*, *gallineta* o *palometa de Dios*; fr. *bête à Bon Dieu*, *cheval de la Vierge*; rom. *vaca-domnului*, etc.).

En general la doc. dels significants és força tardana: *marieta* (Esteve et al., 1803, però referit a 'panerola'); *pastoreta* (Esteve et al., 1803, però referit a 'cuereta').

En la distribució areal, *marieta* ocupa el mall. i una gran part del Principat, especialment l'oriental; *gallineta* coneix àrees discontinües en ross., nord-occ. i val.; *cuqueta* s'alberga en una faixa ponentina del cat. nord-occ.; *margrideta* s'ha assentat en punts del cat. central i en ross., compartint l'àrea amb *gallineta*; *poriol*/*boriol* uneix parlars peninsulars amb el mall. i men., però *boriol* podria ser un der. de *volar* i aleshores fallaria aquesta lexicogènesi. Els complements d'atribució religiosa es troben aquí i allà referits als sants o a la divinitat (*Nostre Senyor*, *del Bon Déu*, *del Bon Jesús*; *de Sant Anton*, *de Sant Antoni*, *de Sant Joan*).

Són mots normatius *marieta*, des del DG₁, 1932; *poriol*, des del DIEC₁, 1995.